

M. SANMICHELI, tvrđava Sv. Nikole pred Šibenikom

Vojvodini potpuno je porušen u doba tur. vladavine. U Slavoniji se samostani ponovno grade u XVIII. st. i to mahom franjevački.

LIT.: I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj, I–III, Split 1963–65. — W. Braunsfels, Abendländische Klosterbaukunst, Köln 1969. — A. Badurina, Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja, Zagreb 1990. A. Bad.

SANADER, Mirjana, arheologinja i povjesničarka umjetnosti (Split, 25. VII. 1954). Studij završila na Filozofskome fakultetu u Innsbrucku; doktorirala na istome fakultetu 1983 (*Kerberos in der Antike*). Predavala je na Studiju likovne kulture u Splitu Filozofskoga fakulteta u Zadru, od 1993. predaje provincijalnu arheologiju na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.

BIBL.: Kerber u antičkoj umjetnosti, Split 1986; *Die Revitalisierung des Diokletianspalastes von Split*, Antike Welt (Feldmeilen), 1986, 2; *O radovima don Frane Bulića na njemačkom jeziku*, Mogućnosti, 1985, 6–7; *Prikaz Kerbera na jednoj daunskoj nadgrobnoj steli*, Opuscula Archaeologica, XVII, Zagreb 1993; *O kultu Herkula u Hrvatskoj*, ibid., 1994, 18; *Zur Ikonographie der Herkulesdarstellungen in Kroatien*, IV. Internationales Kolloquium über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens, Celje 1995. Ž. D.

SANMICHELI, Giangiolamo, tal. vojni graditelj (Verona, 1513 – Famagusta na Cipru, 1558). Gradio u Zadru po nacrtima strica Michelea Sanmichelija dio ist. zidina, kopnena gradska vrata (*Porta terraferma*) i cisternu na današnjemu Zelenom trgu. Ispred šibenske luke, na malome otočiću sagradio utvrdu Sv. Nikole. Pripisuju mu se gradska vrata uz šibensku katedralu, loža i zgrada gradske straže u Zadru.

LIT.: A. Deanović, Il contributo dei Sanmicheli alla fortificazione della Dalmazia, Castellum (Roma), 1968, 7. I. Pet.

SANMICHELI, Michele, tal. graditelj (Verona, oko 1484 – IX. 1559), predstavnik manirizma u arhitekturi. Kao graditelj utvrda u službi Mletačke Republike dobio je zadatak da projektira gradski obrambeni pojas u Zadru; tamo je boravio 1532, kada je obišao i druge dalm. gradove. God. 1537. ponovno je u Dalmaciji u pratnji nećaka i suradnika G. Sanmichelija; boraveći na Kreti 1539. dobio je naređenje da se vrati u Dalmaciju radi gradnje utvrda. Pripisuje mu se nacrt za kopnena vrata u Zadru (*Porta terraferma*), slična njegovim *Porta nuova* u Veroni s elementima klasične arhit. dekoracije, te nacrt utvrda Sv. Nikole s monumentalnim ulazom na otočiću pred Šibenikom koje je izveo njegov nećak Giangiolamo.

A. SARDELIĆ, *Preobrazba*

LIT.: A. Deanović, Il contributo dei Sanmicheli alla fortificazione della Dalmazia, Castellum (Roma), 1968, 7. — K. Prijatelj, Za poglavlje o manirizmu u likovnoj umjetnosti Dalmacije, Prilozi – Dalmacija, 1972. I. Pet.

SANTINI, Giuseppe, mlet. vojni inženjer i graditelj utvrda (XVII. st.). Kao kapetan mlet. vojske boravi 1666–68. u Dalmaciji, najviše u Splitu, gdje sudjeluje u gradnji utvrda Splita i Klisa. U Muzeju grada Splita čuvaju se njegovi crteži dalm. gradova. Prvi svezak iz 1666. sadržava sedam crteža koji prikazuju vedutu Zadra, tlocrt i dvije vedute Splita, dvije vedute Hvara te prizor bitke kraj Graca. Drugi svezak iz 1668. sadržava šest listova s crtežom tlocrta i trima vedutama kliske tvrđave, okršaja s Turcima pod Klisom i tvrđave Kamen kraj Splita. — Santinijevi crteži, izrađeni sepijom, perom, olovkom, a neki i kolorirani akvarelom, imaju veliku dokumentacijsku vrijednost za proučavanje urbanizma dalm. gradova i utvrda u XVII. st.

LIT.: D. Kečkemet, Mapa crteža dalmatinskih gradova ing. Josipa Santinija, u knjizi: Četiri priloga historiji grada Splita, Split 1953. G. Mar.

SANTRAČ, Zvonimir, slikar (Pančevo, 22. X. 1952). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1977. Bio je suradnik Majstorske radionice Lj. Ivančića i N. Reisera (od 1978). U svojim djelima, utemeljenima na informelu, na gustim slojevima boje intervenirao neslikarskim materijalima (*Simfonija*, 1979). Od 1981. radi objekte u staklu, nepredvidivih i slučajnih oblika. — Samostalno izlagao u Zagrebu 1980.

LIT.: Z. Poznić, Zagrebački umjetnici mlađe generacije (katalog), Zagreb 1981. Ž. Sa.

SARDELIĆ, Ante, kipar, slikar i grafičar (Blato na Korčuli, 3. II. 1947). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1971 (V. Michieli). Od 1972. živi u Torontu. U skulpturi gradi zbijene mase organskih i mitskih asocijacija (*Majka i dijete*, 1970; *Morski valovi*, 1975), u slikarstvu je izraziti kolorist, spontana i duhovita crteža (*Djevojka i leptir*, 1978; *U vrtu*, 1985; *Preobrazba*, 1988). Djeluje u grupi kanadskih umjetnika hrv. podrijetla »Synergy 11«. — Samostalno je izlagao u Blatu, Dubrovniku, Splitu, Zagrebu, Sarajevu, Skoplju, Torontu, New Yorku, Mexico Cityju, Caracasu, Bogoti, Chicagu i Frankfurtu.

LIT.: P. Šegedin, Ante Sardelić (katalog), Dubrovnik 1970. — G. Moses, The Art of Ante Sardelić (katalog), Toronto 1980. — G. McLennan, Ante Sardelić (katalog), Chicago 1983. — V. Maleković i D. Burnett, Ante Sardelić (katalog), Zagreb 1988. Ž. Sa.

SARKOFAG, tip nadgrobnoga spomenika u kojemu se pokapa čitavo tijelo pokojnika; sastoji se od sanduka i poklopca i predviđen je da stoji nad zemljom (u mauzoleju ili na otvorenom); najprije se pojavljuje u Egiptu.

U nas se prvi pojedinačni pokopi u sarkofagu obavljaju u Dalmaciji već tijekom I. st. Tek sred. II. st. sve snažnijim prodorom inhumacije naglo se širi upotreba sarkofaga. Tada nastaju radionice specijalizirane za izradu toga tipa spomenika; najistaknutije su u Saloni gdje kontinuirano djeluju do uništenja grada. Karakteristike su tih sarkofaga jednostavni sanduk s tabulom ansatom na pročelju i praznim ili figurama ispunjenim poljima sa strane (npr. eroti koji drže izvnutu baklju ili podržavaju tabulu). Poklopac je u obliku dvostrešnoga krova s ugaonim akroterijima. Manje su radionice postojale na dalm. otocima (osobito na Braču) te u drugim središtima (Jader, Epidaur). Sarkofazi sličnih značajki postojali su i u Istri, ali su tipološki osobito važni oni s pročeljem podijeljenim stupovima sa zabatom i arkadama, koji su rađeni pod izravnim utjecajem Akvileje. Od ostalih radionica na području Hrvatske isticale su se one u Panoniji (Siscia). Njihovi su sarkofazi oblicima slični onima iz Salone, ali je izbor ukrasa ipak drugačiji (portreti pokojnika, maske, eroti, fantastične životinje).

Osim sarkofaga domaćih radionica na području / obale Jadrana pojavljuju se i sarkofazi uvezeni iz drugih sredina. Najbrojniji je skupina tzv. atičkih sarkofaga izrađivanih u Ateni, koji na našu obalu prispjevaju u trećoj četvrtini II. st.; najstariji su fragmenti sarkofaga s prikazom Kentaura u lovu na lavove s otoka Koločepa. Otada se uvoz tih sarkofaga neprekidno povećava, a najvažniji je između 220. i 250. Teme su uglavnom mitološke, a likovna razrada motiva mijenja se od široko postavljenih do gusto prepletenih figura. Rijetki su cjelovitije očuvani primjerci kao što su oni s prikazom lova na kalidonskog vepra iz Splita, lova erota iz Salone, lova iz Salone (danas, većim dijelom, u Galeriji lijepih umjetnosti u Budimpešti), te nedavno pronađeni primjerak iz Salone s prikazom borbe erota. Rim. sarkofazi, premda manje zastupani, ipak se pojavljuju na našim prostorima (oko 180. pa do poč. V. st.). Najbrojniji su primjerci iz Salone, ali ih ima i u Istri (osobito starokršćanski). Neki su primjerci usprkos fragmentarnosti vrlo kvalitetni, kao onaj s prikazom gozbe pokojnika iz okolice Salone. Primjerak s prikazom Hipolita i Fedre posljednji je u nizu s tom temom, a očito pokazuje utjecaj ist. tipova sarkofaga. I starokršć. primjerci, kao onaj s prikazom prelaska Izraelaca preko Crvenoga mora, vrlo su kvalitetna djela. Iz maloazijskih radionica (središte proizvodnje vjerojatno u gradu Dokimeionu) očuvana su samo tri fragmenta.

Osim gotovih sarkofaga u naše su krajeve stizali i neobrađeni blokovi koji su se dovršavali u domaćim radionicama. Osobito je bogat uvoz iz

SARKOFAG S PRIKAZOM HIPOLITA I FEDRE IZ SALONE, IV. st. Split, Arheološki muzej

kamenoloma na Prokonosu. Najvrjedniji je primjerak sarkofag tzv. Dobroga pastira iz Salone s poč. IV. st. N. Ci.

Za izradu srednjovj. sarkofaga gotovo u pravilu upotrebljavani su rim. s kojih je otučen ukras ili je ranokršć. motiv ukomponiran u nov ukras.

Ranosrednjovj. sarkofazi nađeni u Istri slijede ranokršć. ikonografsku shemu ravenkih radionica (motiv golubice koja prihvaća križ, tabula ansata i dva lat. križa, strigile i edikule). Sličnu simboliku i ikonografiju imaju i sarkofazi VII. st., a u VIII. st. javlja se palmeta s lukovima u nizu. Istodobni su sarkofazi isključivo s natpisom kao onaj iz Galižane koji spominje magistre Ivana i Garibertusa.

U Saloni se od druge pol. V. do poč. VII. st. rade isključivo epigrafski sarkofazi ili oni »salonitanskoga« tipa s jednostavnim križem na pročelju. Ukras je reduciran na križ, na bočnim stranama su ovce (sarkofag iz Kaštel Lukšića, fragment sarkofaga iz Škripa na Braču). U drugoj pol. VI. i na poč. VII. st. izdvajaju se radovi bračkih klesarskih radionica čiji se ikonografski program svodi na znak križa u mnogim inačicama; križ jednakih krakova upisan u krugu (crux coronata), latinski križ proširenih krajeva i dr. Umjesto u vijenac križ može biti upisan u arkadu, što će postati kanonski motiv srednjovj. sarkofaga. Jednostavno oblikovani sarkofazi s tabulom ansatom nađeni su na južnom dijelu hrv. obale (Slano). Na zadarskim sarkofazima druge pol. VIII. st. još je uvijek vidljivo ranokršć. naslijeđe; ispod luka na stupićima je križ s palmetama. Druga inačica je središnja arkada s križem bočno ukrašena rozetama. U ranu fazu predromaničke skulpture VIII. st. ubraja se sarkofag koji na prednjoj strani ima lukove na stupićima ukrašene dvoprutim uzlovima ili tordiranim užetom. Na četvrtome sarkofagu iz X. st. nađenom u Zadru prednja strana je raščlanjena s pet lukova na stupićima; ispod ugaonih lukova je križ, a pod središnjom arkadom orao raširenih krila.

Ikonografski su razrađeniji sarkofazi u Trogiru, osobiti i po dvostrešnim poklopcima s reljefnim izduženim križevima. Splitski sarkofazi iz druge pol. VIII. i poč. IX. st. imaju specifičan ukras na prednjoj strani na kojemu se ponavlja motiv ukriženih ljljuna. Na sarkofagu priora Petra ranokršć. ukrasu s križem u krugu dodani su bočno ukriženi ljljuni. Sarkofag nadbiskupa Ivana iz prve pol. X. st. ukrašen je nizom arkada ispunjenih križevima, arhit. elementi i križevi ukrašeni su troprutim pleterom, dok je u polju središnjega luka nadgrobni natpis.

Posebnu skupinu čine srednjovj. sarkofazi s natpisom na prednjoj strani. Među najvažnije ubraja se natpis kraljice Jelene iz 976, nađen u crkvi Sv. Stjepana na Otoku u Solinu, sarkofag nepoznatoga pokojnika iz trijema crkve Sv. Marije u Trogiru, splitskoga nadbiskupa Martina iz X. st., nadbiskupa Lovre iz druge pol. XI. st. u samostanu Sv. Petra u Selu u svojoj zavjetnoj crkvi pokopan je krajem XI. st. splitski dostojanstvenik Petar Crni; ranokršć. sarkofagu otučeni su ukrasi i dodan epitaf.

Izvan dalm. gradova gotovo i nema srednjovj. sarkofaga; u ponovnoj su upotrebi stariji sarkofazi na područjima s klesarskom tradicijom; tako se u Biskupiji—Crkvi kraj Knina i Crkvi kraj Galovca upotrebljavaju za sanduke monumentalni rim. arhitravi; za knežev grob iz IX. st. u nartekso crkve u Biskupiji upotrijebljen je fragment s hipokampima (po ant. vjerovanju spasitelji duša).

Sarkofazi se dalje izrađuju tijekom romanike, postaju bogatiji u gotici (Bonino iz Milana) a najraskošniji su iz XV. st. (J. Dalmatinac) i kasniji. V. K.

LIT.: B. Gabričević, Sarkofag nadbiskupa Ivana pronađen u podrumima Dioklecijanove palače, VJAH, 1960. — H. Gabelmann, Die Werkstattgruppen der oberitalienischen Sarkophage, Bonn 1973. — N. Cambi, Die stadtrömischen Sarkophage in Dalmatien, Archäologischer Anzeiger, 1977. — A. Šonje, Starokršćanski sarkofazi u Istri, Rad JAZU, 1978, 381. — I. Fisković, Ranokršćanski sarkofazi s otoka Brača, VJAH, 1981. — Ž. Rapanić, Dva splitska ranosrednjovjekovna sarkofaga, Arheološki radovi i rasprave, VII—VIII, Zagreb 1982. — N. Cambi, Il reimpiego dei sarcofagi romani in Dalmazia, Marburger Winckelmannprogramm, 1983. — Isti, Die Rekonstruktion des attischen Jagdsarkophag, Budapest—Salona, ibid., 1984. — B. Fučić, Sarkofag iz Bola, Peristil, 1986, 29. — Isti, Atički sarkofazi na istočnoj obali Jadrana, Split 1988. — Ž. Ujčić, Ranosrednjovjekovni kameni spomenici iz južne Istre, SHP, 1990, 20. R.

SARTORI (Szartori), Anton, srebrnar (? — Varaždin, 12. IV. 1749). Krajem 30-ih god. XVIII. st. ima radionicu u Varaždinu. Očuvana su njegova dva srebrna pozlaćena kaleža iz 1748. koje je izradio za kapelu Sv. Florijana u Varaždinu (jedan se sada nalazi u župnoj crkvi Sv. Nikole u Varaždinu).

LIT.: I. Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb 1981.

SARTORI, Josip, slikar (? — Varaždin, 28. III. 1779); podrijetlom iz Mađarske. Oko 1767. djeluje u Zagrebu, a 1771. postaje građaninom Varaždina. U varaždinskoj kapeli Sv. Fabijana i Sebastijana na zidu i svodu svetišta izvodi 1777. iluzionistički slikani oltar (na zidu su likovi Sv. Fabijana i Sv. Jeronima, grbovi donatora, u gornjoj zoni Sv. Tri kralja, dok je na svodu, iznad iluzionističke balustrade, prikaz Sv. Trojstva).

LIT.: I. Lentić-Kugli, Varaždinski slikar 18. stoljeća Jesephus Sartori, Vijesti MK, 1969, 1. — Ista, Prilozi za istraživanje varaždinskih »pictora« u 18. stoljeću, ibid., 1969, 3. — Ista, Grada za proučavanje varaždinskih »pictora« u 18. stoljeću (II. dio), ibid., 1977, 4. — Horvat—Matejčić—Priatelj, Barok. R. He.

SARVAŠ, selo / od Osijeka. Na brežuljku uz staro korito Drave (tzv. Vlastelinski brijeg) otkriveno je prapov. naselje. Kulturni sloj debeo više od 86 m pokazuje tragove života iz neolitika (starčevačka i sopska kultura), eneolitika (badenska, kostolačka i vučedolska kultura) i brončanoga doba (kultura Belegiš). U mlade je željezno doba naselje bilo utvrđeno jarkom i palisadama. Ima nalaza i iz rim. i slav. razdoblja. Starčevačkoj kulturi pripadaju zemuničke nastambe i keramičke posude urešene složenim linearnim motivima, slikanim crnom ili bijelom bojom na crvenoj podlozi.